

prawnego, społecznego i ekonomicznego artystów w celu zapewnienia ciągłości i rozwoju kultury i sztuki. Zalecenie UNESCO w sprawie Statusu Artysty zostało uchwalone prawie trzydzieści lat temu. Nadszedł więc zapewne czas na dokonanie przeglądu i nowej redakcji tego dokumentu, oraz celów politycznych, jakie zostały w nim zapisane. FIM i FIA apelują do UNESCO, aby sprawa statusu artysty ponownie stała się jednym z priorytetów tej ogólnoświatowej organizacji. Zwłaszcza w świetle Konwencji o Ochronie i Promocji Różnorodności Środków Wyrazu Kulturowego z 2005 roku, która niedawno weszła w życie. W regionalnym wymiarze europejskim, FIM i FIA apelują do odpowiednich instytucji europejskich oraz do państw członkowskich o wdrożenie dwóch odnoszących się do tych zagadnień Rezolucji Parlamentu Europejskiego: z dnia 9 marca 1999 roku w sprawie sytuacji i roli artystów w Unii Europejskiej oraz z dnia 7 czerwca 2007 roku w sprawie statusu społecznego artystów.

Pięć kluczowych zaleceń dla polityki kulturalnej w kontekście statusu artystów

Nowe, korzystniejsze rozwiązania instytucjonalno-prawne, dostosowane do nietypowej sytuacji zawodowej i życiowej artystów-wykonawców.

FIM i FIA apelują do wszystkich państw o opracowywanie nowych, systemowych (modelowych) instytucjonalno-prawnych rozwiązań, uwzględniających szczególne warunki pracy twórczej artystów-wykonawców i zapewniających im dostęp do ubezpieczeń społecznych, zdrowotnych i chorobowych oraz odrębnych, bardziej elastycznych zasad podatkowych i świadczeń emerytalnych, niezależnie od charakteru umów na podstawie których artyści wykonują swoją pracę. Na takich samych, odrębnych podstawach prawnych, wszystkie umowy o pracę i kontrakty artystów-wykonawców powinny obejmować pełne, obowiązkowe ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków bez dodatkowych kosztów dla artysty, niezależnie od jego statusu prawnego, wynikającego z rodzaju i formy umowy zawartej z angażującym (zatrudniającym). Taka praktyka legislacyjna powinna - tam, gdzie to możliwe - być wspierana przez udział w międzynarodowym dialogu społecznym i wymianę najlepszych, praktycznie sprawdzonych doświadczeń.

Elementarne gwarancje prawne obowiązujące przy zatrudnianiu artystów-wykonawców.

Minimalny zakres ochrony prawnej, obowiązujący przy każdorazowym podejmowaniu pracy przez artystów-wykonawców, niezależnie od form prawnych, rodzaju i czasokresu umów zawieranych z nimi przez zatrudniających, powinien zostać ustawowo zagwarantowany. Te gwarancje prawne winny uwzględniać szczególną specyfikę pracy artystycznej, wynikającą z odrębnego statusu prawnego artysty. Celem takiej regulacji winno być zagwarantowanie wszystkim artystom-wykonawcom elementarnych praw pracowniczych, niezależnie od tego, czy mają formalny status pracowników etatowych, czy też mają formalny status „niezależnych” lub „samozatrudnionych” podmiotów (w szczególności prawo do negocjowania i zawierania układów zbiorowych oraz korzystania z obowiązujących postanowień układów zbiorowych). Wszyscy artyści-wykonawcy, w tym mający status niezależnych twórców, osobiście wykonujących działalność artystyczną lub też artystów samozatrudnionych, powinni również móc korzystać z ogólnodostępnych form kształcenia ustawicznego oraz doskonalenia zawodowego. FIA i FIM apelują do organów władzy poszczególnych państw o uwzględnianie w prawie krajowym specyficznych potrzeb, związanych z zapewnieniem możliwości ewentualnego przekwalifikowania artystów-wykonawców. Jak też o opracowywanie odpowiednich strategii, zmierzających do zapewnienia jak największej liczbie

profesjonalnych artystów możliwości nieprzerwanej pracy w wybranych specjalnościach.

Lepsze współdziałanie, przepływ i dostępność informacji ułatwiają mobilność.

W regionalnym wymiarze europejskim, wspólny obowiązek prawny uwzględniania minimalnych uprawnień pracowniczych w postanowieniach wszystkich umów zawieranych przez artystów-wykonawców zatrudnianych poza macierzystymi państwami, znacząco ograniczyłyby obecne trudności związane z ich zawodową mobilnością. Takie wspólne podejście do problemów szczególnej ruchliwości zawodowej artystów, pozwoliłoby dostosować przepisy regulujące zasady i warunki okresowej, przemiennej pracy artystów w różnych krajach do specyfiki wspólnego rynku. A także skuteczniej zapobiegać przejawom dyskryminacji pracowników pozornie „szczególnie chronionych” na podstawie umów o pracę, oraz tych, którzy są w ogóle pozbawieni nawet takiej, iluzorycznej ochrony podczas pracy zagranicą. Istnieje pilna potrzeba lepszej koordynacji i ujednolicenia systemów zabezpieczeń i opieki społecznej w poszczególnych państwach, żeby mobilność nie była dla artystów karą i nie pociągała za sobą utraty nabywanych w normalnym trybie zatrudnienia w kraju praw socjalnych i emerytalnych. Brak przejrzystych, rzetelnych i pełnych informacji, dotyczących zapewnienia niezbędnych praw i świadczeń w warunkach częstej pracy poza granicami własnych krajów, wynikającej z typowej dla artystów-wykonawców szczególnej mobilności zawodowej. Pilnie potrzebne jest w tej sytuacji stworzenie skutecznego i pewnego systemu pozyskiwania takich informacji.

Skuteczna ochrona praw własności intelektualnej artystów-wykonawców.

FIA i FIM apelują do organów władz poszczególnych państw o przestrzeganie praw własności intelektualnej artystów-wykonawców - zarówno w postaci fonogramów i wideogramów, zawierających utrwalenia ich artystycznych wykonań. Jak również o zapewnianie odpowiedniego poziomu ochrony i zbiorowego zarządzania prawami majątkowymi artystów wykonawców z tytułu eksploatacji ich artystycznych wykonań we wszelkiego rodzaju masowych środkach społecznego przekazu. Niezależnie od rodzajów i form umów, zawieranych przez artystów-wykonawców z producentami eksploatowanych utworań. Aby, za pośrednictwem inkasa oraz repartycji należnych artystom tantiem przez organizacje zbiorowego zarządzania, można było zmniejszać istotny brak równowagi w sferze świadczeń finansowych, przysługujących im na podstawie różnego rodzaju umów, zawieranych indywidualnie przez artystów z zatrudniającymi (angażującymi) kontrahentami, producentami, dystrybutorami i sprzedawcami nagrań.

Zapewnienie czynnego udziału artystów-wykonawców w procesach decyzyjnych.

FIM i FIA apelują, by artyści-wykonawcy mieli zapewniony czynny udział w procesach podejmowania decyzji dotyczących spraw przedstawionych w niniejszym manifestie. Artyści-wykonawcy wraz z reprezentującymi ich organizacjami, muszą uczestniczyć w procesach wypracowywania kierunków polityki kulturalnej, podejmowania decyzji i ich wdrażania na różnych poziomach organizacji życia społecznego.

1. 1980, Zalecenie UNESCO w sprawie Kondycji Artysty, strona 2, Sekcja I. Definicje

FIM i FIA pragną czynnie angażować się w dialog społeczny i procesy kształtowania polityki kulturalnej dotyczącej przedstawionych tu spraw. Więcej informacji:

FIA: www.fia-actors.com

FIM: www.fim-musicians.com

Manifest w sprawie Statusu Artysty

” Słowo ‘status’ ma tu dwojakie znaczenie. Z jednej strony – służy do oznaczenia pozycji w społecznej hierarchii, przyznawanej artystom w danym społeczeństwie [...]. Z drugiej strony - służy do określenia poziomu swobód i praw, w tym praw osobistych, majątkowych i społecznych, które powinny artystom przysługiwać.”¹

Wprowadzenie

Zawody artystów wykonawców w powszechnych wyobrażeniach kojarzą się zwykle z życiem pełnym sławy, blasku i bogactwa. Tymczasem życie znacznej większości tych, którzy wybrali i wykonują zawody artystyczne, cechuje niepewność, brak stabilności oraz trwałych podstaw bytu. Przy wysoce zmiennych, nierzadko niewystarczających, nieregularnych dochodach. Podobnie nieprzewidywalne są często zasady i warunki zatrudnienia, nieformalne, atypowe warunki kontraktów i wynikających z nich stosunków prawnych, wzajemnych praw i obowiązków. Równie częsty jest brak ochrony i kontroli warunków bezpieczeństwa i higieny pracy artystów. Wszystko to sprawia, że odpowiednie unormowanie i zagwarantowanie statusu artysty ma żywotne znaczenie dla zapewnienia ciągłości i optymalnych warunków wykonywania zawodów artystycznych. Obecne dążenie do coraz większej „elastyczności zatrudnienia” i mobilności stwarza coraz większe zagrożenia warunków pracy i warunków życiowych artystów wykonawców. FIA i FIM wzywają więc do wspólnego podjęcia niezbędnych działań, pozwalających skutecznie przeciwdziałać tym zagrożeniom i pragną wskazać kilka wybranych aspektów działalności artystów-wykonawców, które nie są dziś wystarczająco doceniane i chronione. W końcowej części tego manifestu proponujemy również rozwiązania podjętych w nim problemów.

Niektóre, mało znane, problemy działalności i warunków życia artystów-wykonawców

1) Brak pewności stałego zatrudnienia.

Zmieniająca się rola państwa w dziedzinie kultury i globalizacja, wywarły istotny, negatywny wpływ na modelowe rozwiązania prawne w zakresie zasad i warunków zatrudnienia artystów-wykonawców. Okazało się to szczególnie szkodliwe dla stabilności zatrudnienia. Tendencja do prywatyzacji instytucji kultury i powierzenia przez państwo różnym podmiotom zadań zleconych w zakresie działalności kulturalnej powoduje stale rosnącą liczbę przypadków kontraktowego tylko zatrudnienia artystów przy realizacji poszczególnych przedsięwzięć. Co pociągnęło za sobą generalne skrócenie czasu trwania i zmianę charakteru i treści umów zawieranych z artystami, jak też - równocześnie - wzrost liczby umów na bardzo krótkie okresy. Liczba artystów-wykonawców pracujących bez stałego zatrudnienia, lub w ramach samozatrudnienia albo innych form własnej działalności gospodarczej, stale rośnie. Tylko czasem wynika to z przyczyn podatkowych. Zaś bardzo często pozwala po prostu zatrudniającym artystów nie płacić za nich pośrednich podatków od wynagrodzeń i składek z tytułu obowiązkowych, pracowniczych świadczeń socjalnych. I pozwala im obniżyć w ten sposób koszty pracy artystów. Toteż kontraktowa, niezależna praca w ramach samozatrudnienia lub innych form własnej działalności gospodarczej o wiele częściej jest artystom narzucana i wymuszana, niż dobrowolnie przez nich wybierana.

2) Dla artystów-wykonawców ubezpieczenia społeczne i emerytalne są tak samo ważne jak dla wszystkich pracujących.

Ubezpieczenia społeczne, systemy emerytalne i podatkowe są często niedostosowane do specyficznych potrzeb, wynikających z odmiennych warunków pracy artystów - wykonawców. Powoduje to ograniczenia możliwości korzystania przez artystów z przysługujących wszystkim powszechnych praw socjalnych (zasiłków dla bezrobotnych, ubezpieczeń zdrowotnych i chorobowych, urlopów, itp.) oraz komplikuje naliczanie należnych świadczeń emerytalnych. Niskie dochody, uzyskiwane ze sporadycznie zawieranych umów, sprawiają, że wielu takich, tylko pozornie „samozatrudnionych” lub „niezależnych” artystów-wykonawców, z trudem jest w stanie sobie zapewnić osobiste, regularne opłacanie składek ubezpieczeniowych i emerytalnych, często wobec formalnego tylko braku stałych pracodawców. Co sprawia, że w miarę starzenia się, sytuacja życiowa artystów pracujących na tych zasadach staje się stopniowo coraz trudniejsza.

3) Pracy artystów towarzyszy ekspozycja zawodowa na różne zagrożenia utraty zdrowia i wypadków przy pracy. Jednak artyści nie zawsze są od nich ubezpieczeni.

W zależności od zasad i form prowadzenia oraz finansowania działalności kulturalnej, wynagradzania artystów i przepisów prawnych regulujących systemy ochrony zdrowia w danym kraju, może się okazać, że artyści-wykonawcy nie są faktycznie objęci ochroną z tytułu obowiązkowych ubezpieczeń zdrowotnych i ubezpieczeń od następstw nieszczęśliwych wypadków. Z tych samych powodów, które utrudniają lub uniemożliwiają im korzystanie z powszechnych świadczeń pracowniczych w ramach systemów zatrudnienia na podstawie prawa pracy i obowiązkowych zabezpieczeń społecznych. Zaś ze względu na charakter wykonywanej pracy, wszystkich artystów dotyczą różne zawodowe zagrożenia zdrowotne i wypadkowe. Niezależnie od tego, czy pracują na podstawie umów o pracę, czy też krótko- lub długoterminowych kontraktów(umów cywilnoprawnych). W miejscach pracy artystów również występuje ryzyko wypadków lub odniesienia obrażeń, które

często nie są objęte odpowiednią ochroną ubezpieczeniową. Artyści-wykonawcy zwykle poszukują wszelkich ofert pracy w swoich zawodach i są gotowi pracować nawet wtedy, gdy brak im odpowiedniej ustawowej lub kontraktowej ochrony prawnej, co naraża ich na szczególne ryzyko z tytułu ekspozycji zawodowej na zagrożenia zdrowotne i wypadkowe.

4) Mobilność ma swoją cenę

Mobilność jest integralną częścią składową pracy wielu artystów-wykonawców — krajowe oraz zagraniczne wyjazdy, czasowe pobyty i występy gościnne są ważne w karierach zawodowych artystów. Są także często źródłem dodatkowej satysfakcji i inspiracji. Gdyż zagraniczne pobyty i występy są zwykle okazją do międzykulturowych konfrontacji artystycznych, umożliwiają wzajemne przenikanie odmiennych kultur i tradycji. Stanowią też zachętę do dialogu międzykulturowego, pozwalają poznawać i dostrzegać różnorodność kulturową. Mobilność artystów komplikuje jednakże bardzo duże zróżnicowanie prawnoinstytucjonalnych systemów oraz warunków ich zatrudnienia lub kontraktowego angażowania, pracy, wynagradzania i zabezpieczenia społecznego. Bowiernie przemieszczanie się pomiędzy krajami o różnych systemach zatrudnienia, wynagradzania, opodatkowania i zabezpieczeń społecznych sprawia niejednokrotnie, że faktyczna możliwość korzystania w pełni z powszechnie dostępnych świadczeń socjalnych czy zasiłków dla bezrobotnych, staje się wątpliwa, na przykład z powodu przerwania ciągłości pracy, niezbędnej do nabycia odpowiednich uprawnień. Szczególnie trudny problem stanowi także nabywanie przez często migrujących artystów uprawnień emerytalnych i prawidłowe obliczanie wysokości emerytur, bo uiszczanie składek w różnych krajach może praktycznie uniemożliwić zarówno wyliczanie, rozliczanie i wypłacanie późniejszych świadczeń.

5) Prawo zrzeszania się, zawierania układów zbiorowych i udziału w trójstronnym dialogu społecznym, ma zasadnicze znaczenie dla wszystkich artystów-wykonawców.

Pozycja artystów-wykonawców wobec pracodawców i podmiotów angażujących ich na podstawie cywilnoprawnych kontraktów jest wyjątkowo słaba, z powodu opisanych tutaj szczególnie niestabilnych warunków pracy, które im są nierzadko narzucane, mimo iż są częstokroć niedopuszczalne w świetle norm obowiązującego w danym kraju prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Chociaż więc artyści-wykonawcy są często zmuszeni do akceptacji pozornie niezależnego statusu zawodowego, zamiast stałego lub okresowego zatrudnienia na podstawie stosunku pracy, są zwykle faktycznie w pełni zależni od angażujących ich kontrahentów. Owa rzekoma niezależność, mająca jakoby ułatwiać artystom swobodniejsze przyjmowanie propozycji pracy, jakie są im oferowane, w rzeczywistości nie daje im żadnej możliwości skutecznego, samodzielnego negocjowania ani egzekwowania godziwych warunków pracy i wynagrodzeń. Zasadniczym zadaniem stowarzyszeń i związków zawodowych artystów-wykonawców jest w takiej sytuacji zapewnienie wszystkim artystom-wykonawcom (nie tylko zatrudnionym etatowo)ochrony warunków zatrudnienia, pracy i płacy oraz reprezentacja ich interesów podczas negocjowania i zawierania układów zbiorowych.

6) Brak odpowiednich, zinstytucjonalizowanych rozwiązań systemowych, umożliwiających artystom-wykonawcom kształcenie ustawiczne i ewentualne przekwalifikowanie.

W przypadku niektórych specjalności zawodowych artystów-wykonawców, zwykły czas wykonywania pracy zawodowej ulega skróceniu z przyczyn naturalnych. Głównie wtedy, gdy określone specjalności artystycznego wykonawstwa wymagają od uprawiających je artystów nieustannego zaangażowania fizycznego o dużej intensywności. Dotyczy to, na przykład, tancerzy, którzy z tego powodu muszą zazwyczaj przechodzić na emeryturę o

wiele wcześniej niż pracownicy o innych specjalnościach zawodowych. Ponadto podczas całej kariery zawodowej artyści-wykonawcy muszą stale ćwiczyć, doskonalić i rozwijać umiejętności warsztatowe, aby móc dostosować się do stale zmieniających się oczekiwań. Niemniej, z powodu braku własnych środków finansowych na te cele i odpowiednich programów pomocowych, służących ich realizacji, artyści-wykonawcy nie zawsze mogą podejmować takie, szczególnie konieczne w zawodach artystycznych, formy pracy nad sobą i swoim warszatem. Posiadają niewystarczający dostęp do odpowiednich form kształcenia ustawicznego i zbyt małe możliwości przekwalifikowania się. Co umożliwiałoby artystom-wykonawcom wykorzystanie twórczego potencjału w innych dziedzinach działalności zawodowej.

7) Prawo autorskie, prawa pokrewne, własność intelektualna, nie są pojęciami abstrakcyjnymi – pomagają artystom-wykonawcom uzyskiwać środki na utrzymanie.

Wielu artystów-wykonawców liczy na dochody z tytułu eksploatacji majątkowych praw własności intelektualnej do swoich artystycznych wykonań, nie tylko jako na wymierne wyznaczniki popularności rezultatów własnej pracy twórczej, ale także jako na znaczące, dodatkowe źródło dochodów za ich wykorzystywanie. Specyfika niestabilnej, niestełej pracy artystów-wykonawców sprawia, że występują w niej nieradko, choć z różną regularnością, okresy braku zatrudnienia, trwające do momentu podpisania kolejnych kontraktów. Bardzo często mogą oni wówczas liczyć tylko na dochody z trwającej nadal eksploatacji utwora ich artystycznych wykonań. W tej sytuacji poważny problem stanowi jednak słaba pozycja negocjacyjna większości artystów-wykonawców, którzy zwykle nie mają wyboru, muszą akceptować niekorzystne dla siebie warunki umów. Ograniczające ich dochody oraz faktyczne możliwości decydowania o eksploatacji utwora ich artystycznych wykonań.

8) Artyści-wykonawcy są często wyłączeni, pomijani przy podejmowaniu decyzji dotyczących ich działalności twórczej, warunków pracy i zabezpieczenia społecznego.

Artyści-wykonawcy są jednymi z kluczowych podmiotów narodowych programów ochrony, rozwoju i umacniania kultury w poszczególnych krajach. Zajmują centralne miejsce w promowaniu różnych dziedzin sztuki na wszystkich poziomach organizacji życia społecznego, toteż wszelkie inicjatywy związane z upowszechnianiem kultury ich bezpośrednio dotyczą. Wszystkie obszary i problemy polityki społecznej, o których mowa w niniejszym Manifestie, odnoszą się bezpośrednio do artystów-wykonawców, ich warunków życia i pracy, dostępu do ubezpieczeń społecznych, ubezpieczeń na wypadek braku pracy, ubezpieczeń oraz świadczeń zdrowotnych i chorobowych, itd. Chociaż jest oczywiste, że opinie samych artystów-wykonawców oraz ich organizacji winny być zawsze brane pod uwagę we wszelkich procesach decyzyjnych dotyczących ich spraw, to często są one jednak ignorowane.

FIM i FIA formułują poniżej najważniejsze zalecenia dotyczące koniecznej reinterpretacji i umocnienia odrębnego, bardziej stabilnego statusu twórców i artystów, umożliwiającego artystom-wykonawcom nieskrępowaną, nieprzerwaną twórczość.

Po przedstawieniu niektórych, najistotniejszych problemów pracy artystycznej i związanych z nimi trudności życiowych artystów-wykonawców, FIM i FIA apelują do decydentów odpowiedzialnych za politykę kulturalną o uwzględnianie tych problemów w procesach decyzyjnych. O dostosowanie odpowiednich, systemowych i instytucjonalnych rozwiązań prawnych do odrębnej specyfiki działalności twórczej artystów-wykonawców. O zagwarantowanie i zapewnienie egzekwowania w praktyce ochrony statusu